

13. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку біологічних активів : затв. наказом М-ва фінансів України 29.12.2006 № 1315 // Урядовий кур'єр. – 2007. – № 33 (3446). – С. 13-15.
14. Ярмак В. І. Формування ринкових відносин в АПК / В. І. Ярмак // Формування ринкових відносин в Україні. – 2000. – Вип. 9. – С. 100-107.
15. Коваленко Ю. Внутрішньохозяйственное планирование в сельскохозяйственных предприятиях в условиях рынка / Ю. Коваленко // Экономика Украины. – 1993. – № 2 (367). – С. 46-51.
16. Сафин А. Планирование в сельскохозяйственных предприятиях в новых экономических условиях / А. Сафин // Экономика Украины. – 1993. – № 9 (374). – С. 57-61.

УДК 339.9(075.8)

ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

БУЛЮК О.В. - к.е.н., доцент, Херсонський ЕПІ

Постановка проблеми. Усю сукупність течій, шкіл західної економічної думки, що відображають розвиток суспільства, можна схематично згрупувати у такі три основні напрями: 1) неокласична економічна теорія; 2) інституціонально-соціологічний напрям, або інституціоналізм; 3) кейнсіанство. Сучасні економічні теорії економічного розвитку сформувались на основі цих напрямів. Хоча для кожної із зазначених течій питання про джерела економічного розвитку є найважливішим напрямом досліджень, донині воно залишається дискусійним. З огляду на прикладні аспекти теорії економічного розвитку, як-то: нерівномірність економічного розвитку країн у межах світової економіки, циклічність економічного розвитку, розподіл досягнень економічного розвитку серед соціальних прошарків населення всередині країни, забезпечення і реалізація механізму сталого економічного розвитку, - ця проблема залишається однією із найактуальніших в економічній теорії.

Стан вивчення проблеми. Існує величезний пласт економічних теорій, що відображають і досліджують розвиток суспільства. Найбільш поширені погляди на ці проблеми представлені в дослідженнях відомих економістів, багато ідей котрих складають «золотий фонд» світової економічної науки. Серед них індійські дослідники проблем сучасного розвитку В.Томас та М. Далаймі, американські економісти П. Семюелсон і У. Нордхаус, австрійський науковець К. Менгер, російський економіст Є. Гайдар, шведський економіст К. Еклунд, відомий англійський дослідник Дж.М.Кейнс та ін. Останніми роками і в вітчизняній літературі відбувся своєрідний ренесанс досліджень розвитку суспільства. Він пов'язаний з потребою незалежної держави визначити шляхи подальшого розвитку. Нині, завдяки розвитку економічної науки вже накопичена теоретична база з цих питань завдяки працям таких вітчизняних вчених, як В.Будкін, С. Єрохін, І.Журба, А. Мельник, Н. Миклашевська, С.Мочерний, М.Павлишенко, Л.Ревенко, А.Субботін, А. Філіпенко, П.Єщенко та ін.

Завдання і методика досліджень. Завданням дослідження є уточнення згідно з потребами сучасної практики господарського розвитку сутності категорії економічного розвитку, аналіз джерел і факторів суспільного прогресу і розробка теоретично-методичного обґрунтування концепції управління цими факторами. При дослідженні факторів розвитку сучасних економічних систем використовувались методи синтезу й аналізу, застосовувався еволюційний підхід.

Результати досліджень. Процвітання нації та матеріальний добробут кожного працездатного громадянина, високі та рівні можливості в споживанні, надійний соціальний захист непрацездатних, екологічна самодостатність і самозбереження, доступність освіти, охорони здоров'я, вільного часу – усього того, що приводить до розвитку людини як мети суспільного виробництва – є бажаним, а для індустріальних країн – багато в чому реальним результатом соціально-економічного розвитку. Зважаючи на привабливість цих благ, актуальним як для всього світового співтовариства, так і для окремих країн є питання про джерела сучасного економічного розвитку.

Під джерелами економічного розвитку в економічній теорії маються на увазі ті явища і процеси, які визначають можливості зростання реального обсягу виробництва, підвищення ефективності і якості зросту.

Незважаючи на тривалий інтерес, питання про джерела економічного розвитку на сьогодні залишаються невирішеними. Економічна наука протягом століть накопичила знання і досягнення багатьох поколінь у цій галузі. Представники різних шкіл і напрямів економічної науки відрізняються за своїми поглядами та уявленнями про джерела економічного розвитку загалом та зростання зокрема. Можна виділити такі узагальнені основні положення теорії економічного розвитку, котрі в якості джерел економічного розвитку визнають:

- фактори виробництва;
- натурально-речову і вартісну структуру результатів виробництва (засоби праці, предмети споживання і послуги; елементи вартісної структури продукту);
- структуру і органічну будову капіталу;
- збалансованість попиту і пропозиції і умови реалізації суспільного продукту;
- елементи відтворювальної структури продукту (фонд заміщення засобів виробництва, фонд нагромадження та ін.);
- мотивацію діяльності і реалізації інтересів суб'єктів економічних відносин;
- інститути і форми регулювання економіки;
- забезпечення взаємної адекватності, узгодженості інтересів (механізми лобіювання при впровадженні нових елементів системи);
- правове забезпечення функціонування механізмів економічного зростання;
- відносини власності;
- суперечності суспільного способу виробництва та ін.

Численні теоретичні розробки в галузі дослідження джерел економічного розвитку суттєво різняться за змістом, виділенням пріоритетних і другорядних чинників, методологічними передумовами дослідження, але всі вони, починаючи з класичної політичної економії, в якості джерел розвитку розглядають у тому чи іншому виді фактори (ресурси) виробництва. При цьому слід окремо зазначити, що у сучасній економічній літературі поняття „фактори економічного прогресу“, і „фактори виробництва“ розглядаються здебільшого як тотожні, тобто економісти вважають кожен із цих факторів джерелом національного багатства, зокрема на-

ціонального доходу і прибутку. Водночас ці два поняття під певним кутом зору ототожнюють з терміном „економічні ресурси“ [4,с.107].

Разом із тим, хоча поняття економічні ресурси та фактори виробництва змістовно схожі, проте вони не ідентичні. Поняття „економічні ресурси“ за змістом ширше, оскільки охоплює як ті об'єкти, котрі використовуються в суспільному виробництві, так і ті, котрі можуть використовуватись або за інших умов, або в іншому часовому періоді, тобто враховує потенційні можливості їх використання. Фактори виробництва – це ресурси, фактично задіяні в процесі виробництва. Ефективність використання функціонуючих ресурсів зумовлює певною мірою динаміку включення в господарський оборот потенціальних матеріальних ресурсів.

Економічний розвиток у сучасному розумінні – це не тільки зростання ВВП, а й особливий тип економічної динаміки, який задовольняє не тільки поточні потреби, але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти їх власні потреби. Він відображає сутність суспільного виробництва в динаміці – кількісному зростанні і якісному вдосконаленні як результатів виробництва, так і використовуваних ресурсів. Оскільки результати суспільного виробництва розуміються нині не тільки як суто економічні, а як соціально-економічні, тобто включають і екологічну, і соціальну складову, то вони зумовлюються не тільки складом, кількістю, якістю, комбінаціями факторів виробництва, але і всіма складовими національного багатства, вагому частку якого складають економічні ресурси. Окрім того, сам економічний розвиток – явище, яке розгортається в тривалому часовому періоді, то його потенційні можливості, направленість, техніко-економічні і соціально-економічні характеристики визначаються саме ресурсами, які знаходяться в розпорядженні суспільства (або їх відсутністю). Тому для аналізу джерел розвитку доцільніше використовувати поняття і термін саме економічних ресурсів, а не факторів виробництва.

Джерелом розвитку, факторами зросту за такого підходу стають обсяги та способи залучених ресурсів та інвестиції в них.

Сутнісні характеристики факторів зросту визначаються тими причинами, котрі їх породжують. Фактори можуть здійснювати як прямий, так і опосередкований, як позитивний, так і негативний вплив. Інтегральний показник діяльності національної економіки – це, насамперед, задоволення потреб, а виявляється він, як показник цього результату, у темпах зростання, його характері, цілях, особливостях.

Фактори зростання чисельні і багатогранні, вони класифікуються залежно від цілей конкретного дослідження, і тому можуть носити умовний характер. У цілому, загальновідомі такі варіанти класифікації факторів: основні і другорядні, об'єктивні і суб'єктивні, екстенсивні і інтенсивні; структурні, організаційні і управлінські; економічні, політичні і соціальні; наукові, технічні і ресурсні, постійні і змінні та ін. З огляду на завдання даного дослідження, - які ресурси і їх комбінації, а також ефективність їх використання є важливими для прогресивного соціально-економічного розвитку, - достатньо здійснити узагальнений аналіз ресурсів, для чого можна об'єднати їх в дві групи - об'єктивні та суб'єктивні умови виробництва.

До об'єктивних умов розвитку можна віднести засоби виробництва і землю (у політекономічній термінології), або фізичний капітал, природний капітал (у західній термінології), до суб'єктивних – людський капітал (нефізичний капітал, соціальний капітал). Індійські дослідники проблем сучасного розвитку В.Томас та М.Далаймі називають їх активами, зазначаючи, що «Загалом до активів, які мають

значення для розвитку, належить фізичний, людський та природний капітал. Технологічний прогрес, який впливає на застосування цих активів, також відіграє свою роль [7, с.21]. Вказуючи на значення названих активів для економічного розвитку, вони конкретизують їх термінологічно і змістовно:

- фізичний і тісно пов'язаний з ним фінансовий;
- людський і тісно пов'язаний з ним соціальний;
- природний і тісно пов'язаний з ним екологічний.

Самуельсон і Нордхаус пропонують дещо іншу класифікацію, використовуючи терміни не капітал, а ресурси, виділяючи такі різновиди ресурсів і конкретизуючи їх таким чином:

- людські ресурси (пропозиція праці, освіта, дисципліна, мотивація);
- природні ресурси (земля, мінерали, паливо, якість оточуючого середовища);
- капітал (машини, споруди, інфраструктура);
- технології (наука, інженерне мистецтво, управління, підприємництво) [5, с.570].

Останній підхід, на нашу думку, раціональніший, оскільки дозволяє поряд із фізичним і природним капіталом враховувати значний вплив на розвиток таких важливих інституцій, як наука і управління. На користь цього свідчить, зокрема, дослідження авторів Звіту Всесвітнього банку про розвиток. Оцінюючи шляхи, компоненти, джерела розвитку, вони зазначають, що «рушіїні процеси економічного розвитку аж ніяк до кінця не зрозумілі», проте саме державне управління, економічна політика доповнюють результати розвитку, які з арифметичної точки зору «пояснюються зростанням капіталу та праці, а також змінами в продуктивності цих вкладень» [1, с.4]. Під капіталом розуміються переважно засоби виробництва.

А.Маршалл на початку ХХ ст. виокремив ще один – діяльність з організації виробництва.

У наш час факторами виробництва вважають також ризик, технології, інформацію, час, науково-технічний прогрес.

Австрійський економіст К.Менгер найважливішими факторами економічного прогресу вважав прогрес знання про найефективніше використання факторів виробництва, ресурсів.

Американський економіст Й.Шумпетер головним джерелом прибутків вважав здійснення підприємцями нових комбінацій щодо техніки і технології, створення нових товарів, освоєння джерел сировини тощо.

Харрод Р. класифікує фактори на міжнародні, державні і галузеві; наукові, технічні і ресурсні; структурні, організаційні і управлінські; екстенсивні і інтенсивні; матеріальні і нематеріальні; економічні, політичні, соціальні і суб'єктивні і об'єктивні [6, с.416]

Американський економіст Едвард Денісон виділяє 23 фактори зростання, серед них : 4 – по праці, 4 – по капіталу, 1 – землі, і 14 – по технічному прогресу. Таким чином, майже половина економічного зростання зумовлена науково-технічним прогресом .

Останніми роками як окремий фактор стали виділяти екологічний.

Дослідження економічного зростання привели до побудови низки теоретичних моделей, призначених обґрунтувати взаємозв'язок ключових макроекономічних показників. Більшість дослідників ставлять перед собою питання про те, які фактори визначають зріст ВВП за певний період часу. Для вивчення джерел економі-

чного зростання зазвичай використовують модифікації виробничої функції, які зв'язують обсяги продукції із витратами факторів виробництва і з рівнем технології. У найзагальнішому вигляді виробнича функція описує залежність економічного росту від витрат праці і капіталу в попередніх періодах:

$$Y_t = f(L_t, K_t),$$

де Y_t – зміна рівня виробництва за період t ;

L_t - витрати праці;

K_t - витрати капіталу.

Чисельні теоретичні моделі економічного зростання сформувався на основі теорії макроекономічної рівноваги Дж.Кейнса, направленої, головним чином, на забезпечення повної зайнятості шляхом стимулювання ефективного попиту в умовах неповного завантаження виробничих потужностей.

Для послідовників Дж.Кейнса (Рой Херрод, Євсей Домар, Джоан Робінсон) основним питанням став пошук таких джерел розвитку, котрі б забезпечували високі темпи економічного зростання, і водночас повну зайнятість. Ключовим фактором економічного розвитку постає норма нагромадження капіталу. Усі інші фактори виключались із аналізу. Результатом досліджень неокейнсіанців був висновок, що попит на інвестиції при постійній капіталовіддачі визначається тільки зростанням національного доходу, тобто економічне зростання пропорційне зростанню капіталу.

Неокейнсіанців справедливо критикували за те, що єдиним фактором економічного зростання визнавалось нагромадження капіталу, у той час як інші фактори ігнорувались. Крім того, капіталовіддача розглядалась ними як величина, що визначається тільки технічними умовами виробництва і незалежна від динаміки цін і рівня розвитку бізнесу.

Зазначені недоліки були враховані в розробках неокласичних моделях економічного зростання. На відміну від посткейнсіанських моделей, розробниками неокласичних моделей зростання, було введено поняття „сукупна продуктивність факторів“, яка змінюється з ходом науково-технічного прогресу, а також залежить від розвитку бізнесу і господарської кон'юнктури. Поняття ефективності, або сукупної продуктивності факторів виробництва було введено в 1947 р. Джорджем Стіглером, і широко використовується донині в теорії економічного розвитку. Так, Макконнел і С.Брю, досліджуючи джерела прогресу, зазначають, що „продуктивність праці значною мірою залежить не тільки від якості самої праці, але й від інших моментів, а саме від кількості і якості майнових ресурсів, котрі знаходяться в розпорядженні робітників“, і виділяють кілька причин, котрі забезпечують високу сукупну продуктивність економіки: капітал, природні ресурси, технології, якість праці, ефективність та гнучкість системи управління, діловий, соціальний і політичний клімат, великі обсяги внутрішнього ринку. При цьому вони звертають увагу, що перераховані фактори – це „просто перелік фундаментальних факторів економічного зростання“ [3, с.157].

Клас Еклунд вважає, що зростання економіки може бути викликано розширенням вкладень у виробничі фактори (капітал і працю), ефективнішим використанням залучених ресурсів – коли виробництво приносить більший результат. Вкладення праці зростають за рахунок росту населення і за рахунок того, що більше людей зайнято у виробництві, а капітал зростає внаслідок інвестицій.

Зростання реального, або наявного, накопиченого капіталу є значним фактором швидкого підвищення матеріального рівня життя в індустріальних країнах, оскільки виробничий капітал, який зростає і вдосконалюється, суттєво підвищує

продуктивність праці. Продуктивність праці зростає тоді, коли в дію вводяться машини – у більшій кількості і складніші [2, с.99].

У цьому сенсі сьогоденній добробут значною мірою є результатом вчорашніх інвестицій, а сьогоденні інвестиції в свою чергу закладають основи завтрашнього розвитку. Окрім того, що інвестиції здійснюють вплив на можливості зростання в довгостроковій перспективі, вони також здійснюють прямий і швидкий вплив на завдання загального розвитку, забезпечуючи зайнятість і доходи.

Як основні фактори економічного розвитку Пол Семюелсон і Уільям Нордхаус розглядають: людські ресурси (пропозиція праці, освіта, дисципліна, мотивація); природні ресурси (земля, мінерали, паливо, якість оточуючого середовища); капітал (машини, будівлі, інфраструктура); технологія (наука, інженерне мистецтво, управління, підприємництво).

Й.Шумпетер для прогресу економіки найважливішими вважає зміни і інновації, тобто те, що приводить до заміни старого новим у процесі вільної творчості.

Прихильники марксистської економічної науки значне місце в дослідженнях відводили внутрішнім суперечностям як основному джерелу і рушійній силі суспільного розвитку. Основною суперечністю вважається суперечність між монополізованими незначною частиною суспільства засобами виробництва та безпосередніми виробниками. Оцінюючи цей підхід, можна констатувати, що він має в своїй основі об'єктивні процеси ресурсного забезпечення економіки, котрі в західній економічній науці загальновідомі як „обмеженість економічних ресурсів“; однакові, практично ті ж самі проблеми і явища описуються та пояснюються з точки зору різних методологічних підходів, що зближує в принципі ці підходи. Адже сама наявність суперечності між монополізованими засобами виробництва і безпосередніми виробниками і пояснюється в кінці кінців фактом обмеженості економічних ресурсів, у даному випадку – засобів виробництва, які в сучасній літературі мають назву капіталу. Якби вони не були обмеженими, їх монополізація була б не потрібною, і в принципі, неможливою.

Радикальний перегляд зорієнтованих на марксизм науковців зумовлює визнання ними в якості факторів виробництва, окрім традиційних, також форм і методів організації виробництва, науки і інформації. Ці елементи вони визнають факторами, які забезпечують перетворення речовини природи відповідно до потреб людей, створення матеріальних і духовних благ і підвищення продуктивності праці [4, с. 110].

Висновки. Не тільки названі фактори є джерелом певної частини національного доходу, а у першу чергу праця відповідної кількості людей у сфері виробництва, науки, інформаційного забезпечення, вдосконалення форм і методів організації праці. У цьому випадку повертаємося до традиційної трьохфакторної моделі, а джерелом розвитку стають у першу чергу інвестиції в людський капітал, які зумовлюють покращення якості робочої сили, що і дозволяє ефективно здійснювати окреслені види виробничої діяльності.

Прогресивний розвиток характеризується також ефективністю економічних процесів, яка досягається у процесі управління. Ефективним можна визнати таке управління, коли всі фактори виробництва: праця, земля, капітал, матеріали, підприємництво, знання, інформація приносять додатковий за кількістю і якістю результат.

Отже, прогресивний розвиток потребує забезпечення оптимальної структури і погодження у просторі і часі взаємодії елементів ресурсного потенціалу, і отримання від цього максимального за кількістю і якістю синергетичного результату.

Це може досягатися цільовими установками, організацією планування, методами економічного впливу на хід базових процесів розвитку, іншими механізмами впливу, тобто – управлінням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Звіт про світовий розвиток: Важке завдання розвитку / Пер. 3 англ. – К.: Абрис, 1994. – 270с.
2. Клас Еклунд. Эффективная экономика - шведская модель: (экономика для начинающих и не только для них): Пер. со швед.- М.: экономика, 1991.-349с.
3. Макконнелл Кэмпбелл Р., Брю Стенли Л Экономика: Принципы, проблемы и политика. В 2 т.: Пер.с англ..11-го изд.Т.2. – М.: Республика, 1992. -400с.
4. Мочерний С.В.Методологія економічного дослідження. –Львів: Світ, 2001. – 416 с.
5. Семюелсон П., Нордхаус У. Экономика. М., 2000.- 570 с.
6. Харрод Р. Экономические циклы и национальный доход. Ч.І-ІІ.: М.: ОАО „Издательство экономика“, 1997. - 416 с
7. Якість економічного зростання: пер. 3 англ./В.Томас, М.Далаймі, А.Дорешвар та ін.. – К.: Вид.Сол.Павличко «основи», 2002. -350с.

УДК 338.43.637

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ТОВАРНОЇ ПОЛІТИКИ В СИСТЕМІ АГРОМАРКЕТИНГУ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

БУРОВА О.М. – здобувач, Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

Постановка проблеми. У сучасних ринкових умовах розвитку агропромислового виробництва вибір перспективних шляхів ефективного функціонування підприємства тісно пов'язаний з упровадженням та розширенням маркетингової діяльності. Маркетингова товарна політика є невід'ємною складовою частиною єдиної маркетингової діяльності підприємства і спрямована на орієнтацію виробництва для задоволення потреб споживачів та отримання прибутку.

Стан вивчення проблеми. Вагомий внесок у вирішення проблеми впровадження маркетингу в практику господарюючих суб'єктів внесли Г. Армстронг, І. Ансофф, С. Дихтль, Ф. Котлер, Ж. Ламбен, Р. Ланкар, М. Мак-Дональд, М. Мескон, М. Портер, В. Прауде, Х. Хершген, Р. Фатхутдінов. Теоретичні аспекти маркетингу та особливості маркетингової діяльності підприємств розглядаються в наукових працях таких вітчизняних вчених, як: А. Войчак, Л. Балабанова, В. Зимовець, П. Саблук, В. Ситник, О. Шпичак, С. Гаркавенко, В. Герасимчук, Куденко, І. Соловійов, А. Павленко, В. Пилипчук, та інших. Проте, за ринкових та висококонкурентних умов ведення господарської діяльності вітчизняних молокопереробних підприємств є нагальною необхідною оцінка існуючого стану організації маркетингової діяльності.